

Kohtuasi C-422/23 [Daka]

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

10. juuli 2023

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

3. aprill 2023

Hageja:

T.B.

Muud menetlusosalised:

C.B.

D.B.

Põhikohtuasja ese liikmesriigi kohtus

Ühisvara ja pärandi jagamine

Eelotsuse küsimuse ese ja õiguslik alus

ELTL artikkel 267 – ELL artikli 19 lõige 1 koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47 – Sellise õiguskaitsevahendi puudumine, mis võimaldaks edasi kaevata otsuse, millega määrati kohtunik kindlaks ajavahemikuks aastas ilma tema nõusolekuta mõistma kohut teises kohtukolleegiumis, mille pädevusse kuulub teist liiki kohtuasjade lahendamine – Küsimus, kas kohus, mille koosseisu kuulub selline kohtunik, kellel ei olnud eelnevalt võimalust kaevata edasi tema kohtukoosseisu määramise otsust, on sõltumatu ja erapooletu seaduse alusel moodustatud kohus

ⁱ Käesoleva kohtuasja nimi on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetluspoole tegelikule nimele.

Eelotsuse küsimused

1. Kas olukorras, kus liikmesriigi õigusnormis on ette nähtud, et liikmesriigi viimase astme kohtu kohtuniku (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtuniku) saab selle kohtu (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)) esimehe kaalutlusotsusega ilma kõnealuse kohtuniku nõusolekuta määrata teatavaks ajaks aastast kohut mõistma selle kohtu ühest kolleegiumist, kus ta oma ettevalmistuse ja pädevuse kohaselt tavaliselt kohut mõistab, selle kohtu teise kolleegiumisse, mis on pädev lahendama teist tüüpi kohtuasju kui need, millega kohtunik on seni tegelenud, tuleb ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47 tõlgendada nii, et see näeb ette, et kohut mõistma määratud kohtunikul peab tema sõltumatuse ja erapooletuse kaitseks olema selle otsuse edasikaebamiseks tõhus õiguskaitsevahend ehk õigus sõltumatule ja erapooletule kohtule menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklites 47 ja 48 sätestatud nõuetele?

2. Kas neid sätteid tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi viimase astme kohus (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)), mille kolleegiumi kolmeliikmelisse koosseisu kuuluvad kohtunikud, kellest kaks on selle kohtu esimees ilma nende nõusolekuta määranud kohut mõistma nende tavapärasest kolleegiumist selle kohtu teise kolleegiumisse, mille pädevusse kuulub teistsuguste kohtuasjade lahendamine, ilma et neil oleks olnud eelnevalt võimalus kaevata määramise otsus edasi sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklites 47 ja 48 sätestatud nõuetele, ei ole sõltumatu, erapooletu, eelnevalt seaduse alusel moodustatud kohus, mis tagab isikutele tulemusliku õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades?

Viidatud liidu õigusnormid

Põhiõiguste harta artikli 19 lõike 1 teine lõik koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47, põhiõiguste harta artikkel 48

Viidatud liikmesriigi õigusnormid

Poola Vabariigi põhiseaduse (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej) artikli 186 lõige 1

8. detsembri 2017. aasta seadus Poola kõrgeima kohtu kohta (Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, edaspidi „kõrgeima kohtu seadus“) artikkel 3, artikli 10 lõige 1, artiklid 23, 24, 25, artikli 26 lõige 1, artiklid 27a ning 35

Poola Vabariigi presidendi 14. juuli 2022. aasta dekreediga „Sad Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kodukord“ (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 lipca 2022 r. Regulamin Sądu Najwyższego) § 80 lõige 12

27. juuli 2001. aasta üldkohtute korralduse seaduse (Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych) artikkel 22a

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) menetluses oleva kassatsioonkaebuse esitas menetlusosaline T.B. Sąd Okręgowy w Poznaniu (Poznani regionaalne kohus) 9. septembri 2019. aasta määruse peale, mis tehti kohtuasjas, milles menetleti C.B. nõuet seoses ühisvara ja pärandi jagamisega T.B ja D.B osalusel.
- 2 2. märtsi 2023. aasta määrusega määrati seda kassatsioonkaebust lahendama Izba Cywilna Sądu Najwyższego (Poola kõrgeima kohtu tsiviilkolleegium) kolmeliikmeline koosseis, millesse kuuluvatest kohtunikest kaks (kohtunik B.B. ja kohtunik M.P.) on Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunikud, kelle ametikoht on selle kohtu töövaidluste ja sotsiaalkindlustuskolleegiumis (Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych), mille pädevusse kuuluvad kohtuasjad, mille ese erineb käesoleva kohtuasja esemest ja tsiviilkolleegiumi pädevusse kuuluvate asjade esemest täielikult.
- 3 Kohtunik, kes täitis Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimehe ülesandeid, määras kohtunikud B.B. ja M.P. oma 15. veebruari 2023. aasta määrustega (nr 25/2023 ja nr 28/2023), mis olid ühesuguses sõnastuses, kohut mõistma Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) tsiviilkolleegiumis 1. aprillist 2023 kuni 30. juunini 2023. See määramine toimus ilma määratud kohtunike nõusolekuta ja nendega enne konsulteerimata. Pärast tsiviilkolleegiumisse määramist ei vabastatud kohtunikke B.B. ja M.P. õigusemõistmistoimingutest (tavapärasest mahus) kolleegiumis, kus oli nende teenistuskoht.
- 4 Kõnealuse määramise peamine alus peaks olema kõrgeima kohtu seaduse artikli 35 lõige 3, mille kohaselt Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimees võib määrata kohtuniku osalema konkreetse kohtuasja arutamises mõnes teises kolleegiumis või kohtuniku nõusolekul tähtajaliselt mõistma kohut mõnes teises kolleegiumis. Kohtuniku võib ilma tema nõusolekuta määrata mõistma kohut mõnes teises kolleegiumis kuni kuueks kuuks aasta jooksul. Kui lõppeb periood, milleks kohtunik teise kolleegiumisse määrati, tegeleb kohtunik talle selles teises kolleegiumis antud kohtuasjadega kuni nende lõpetamiseni.
- 5 Kõrgeima kohtu seaduse artikli 35 lõikes 3 ei ole otseselt ette nähtud, et kohtuniku teise kolleegiumisse määramise otsust tuleks põhjendada. Kohtunike B.B. ja M.P. tsiviilkolleegiumisse määramise määrused sellist põhjendust ka ei sisaldanud. Meediainfost ilmneb, et need olid tingitud soovist määrata tsiviilkolleegiumisse personali mõttes abijõudu, et vähendada selles kojas läbivaatamist ootavate kohtuasjade kuhjumist. Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et see põhjendus on väär selles osas, et Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) tsiviilkolleegiumis lahendamist ootavate asjade kuhjumine on tingitud eelkõige nn kohtureformist, mida Poolas on viimastel aastatel ellu viidud. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul ei ole Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) tsiviilkolleegiumis

lahendamist ootavate asjade kuhjumise vältimiseks õige mitte sellesse kolleegiumisse selliste kohtunike määramine, kelle ametikoht on teistes Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kolleegiumides, vaid kohtunike nimetamine sellesse kolleegiumisse õigesti ja põhiseadusega kooskõlas moodustatud Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda) taotlusel.

- 6 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et kõnealuses kohtuasjas on oluline asjaolu, et nii kohtu koosseisu määramise määruse kui ka kohtunike B.B. ja M.P. Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) tsiviilkolleegiumisse määramise määrused tegid isikud, kes olid Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunikeks määratud samadel asjaoludel kui W.Ż kohtuasjas C-487/1[9]; senise kohtupraktika kohaselt on aga selliste isikute osalusel toimunud kohtumenetlused tühised, sest need rikuvad poole õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, nagu see on tagatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6. Lisaks tühistas Naczelny Sąd Administracyjny (Poola kõrgeim halduskohus) oma 6. mai 2021. aasta otsusega kohtuasjas II GOK 2/18 asjaomases ulatuses Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda) resolutsiooni, mille alusel esitati Poola Vabariigi presidendile ettepanekud nimetada kõnealused isikud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtuniku ametikohale. Seoses sellega esitas Poola kõrgeima kohtu tsiviilkolleegiumi täiskogu oma 2. septembri 2021. aasta määrusega Euroopa Kohtule eelotsuse küsimused, mis puudutasid selle tühistamise tagajärgi ja Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunike ametisse nimetamise menetlustes esinevate rikkumiste tagajärgi. Kohtuasjas C-658/22, mis sellest määrusest alguse sai, ei ole Euroopa Kohus seni veel otsust teinud.
- 7 Praktikas on kohtuniku Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) teise kolleegiumisse määramise otsus kaalutusotsus. Ei kõrgeima kohtu seaduses ega üheski teises seaduses ei ole otseselt ette nähtud, et selline otsus alluks kohtulikule kontrollile. Seda hinnangut ei muuda asjaolu, et mõned kohtunikud, kes määrati tsiviilkolleegiumisse, on üritanud enda määramise määrusi Krajowa Rada Sądownictwasse (riiklik kohtute nõukoda) edasi kaevata. Esiteks, Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda) ei ole kohus ega kohtuorgan nende sõnade üheski tähenduses. Teiseks, nagu on selgitatud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus), Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendites, siis Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda), mis on moodustatud 8. detsembri 2017. aasta riikliku kohtute nõukoja seaduse ja teatavate muude seaduste muutmise seaduse (Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw) kohaselt, ei ole sõltumatu ja erapooletu organ.

Eelotsusetaotluse põhjenduste lühikokkuvõte

- 8 Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkinud kahtlused on esiteks seotud küsimusega, kas olukorras, kus liikmesriigi õiguses on ette nähtud võimalus määrata Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunik ilma kohtuniku nõusolekuta selle kohtu ühest kolleegiumist, mille pädevusse kuulub teatavate

kohtuasjade lahendamine, Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) teise kolleegiumisse, mille pädevusse kuulub teistsuguste kohtuasjade lahendamine, tuleks ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47 tõlgendada nii, et selle kohaselt peab kohtunikul, kes määratakse kohut mõistma Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) teise kolleegiumisse, tema sõltumatuse ja erapooletuse kaitseks olema õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ehk sõltumatule ja erapooletule kohtule menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklitest 47 ja 48 tulenevatele nõuetele.

- 9 Teiseks puudutavad need kahtlused küsimust, kas liikmesriigi viimase astme kohus (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)), mille kolmeliikmelisse koosseisu kuulub kaks kohtunikku, kelle Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimees on ilma nende nõusolekuta määranud nende tavapärasest kolleegiumist kolleegiumisse, mis on pädev kõnealust kohtuasja lahendada, ilma et neil oleks eelnevalt olnud võimalik kaevata määramise otsus edasi sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklitest 47 ja 48 tulenevatele nõuetele, on käesoleva kohtuasja asjaolude juures sõltumatu, erapooletu, eelnevalt seaduse alusel moodustatud kohus, mis tagab isikutele tulemusliku õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades.
- 10 Kui Euroopa Kohus leiab, et kohtunikul, kes määratakse kohut mõistma teise kolleegiumisse kui kolleegium, milles on tema ametikoht, peab olema võimalus kasutada tõhusat õiguskaitsevahendit sellise otsuse edasikaebamiseks sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklitest 47 ja 48 tulenevatele nõuetele, ja et Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kolmeliikmeline koosseis, millesse kuulub kaks kohtunikku, kes on ilma nende nõusolekuta määratud teise kolleegiumisse, ilma et neil oleks olnud eelnevalt võimalus määramise otsus sellistel tingimustel edasi kaevata, ei ole sõltumatu, erapooletu, eelnevalt seaduse alusel moodustatud kohus, mis tagab isikutele tulemusliku õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses koostoimes põhiõiguste harta artikliga 47, siis on kassatsioonkaebuse lahendamine selles koosseisus lubamatu ja Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimees, kes juhib tsiviilkolleegiumi tööd, on kohustatud seda koosseisu muutma.
- 11 Käesolev kohtuasi on liidu õigusega seotud kahel viisil. Esiteks kuuluvad Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) tsiviilkolleegiumi pädevusse kohtuasjad, milles kerkivad üles liidu õiguse tõlgendamise ja kohandamisega seotud küsimused. Seetõttu on oluline analüüsida, kas tsiviilkolleegium koosseisus, mis hõlmab kohtunikke, kes on määratud sellesse kolleegiumisse kohut mõistma teistest selle kohtu kolleegiumidest Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimehe määrusega, vastab ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevatele nõuetele; seejuures on see oluline kõigi kohtuasjade puhul, mida tsiviilkolleegiumi sellised koosseisud lahendavad. Teiseks, Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimehe määrused puudutavad selle kohtu kohtunikke, kelle teenistukoht on töövaidluste ja sotsiaalkindlustuskolleegiumis, mille pädevusse kuuluvad kohtuasjad, milles kerkivad üles liidu õiguse tõlgendamise ja kohaldamisega seotud küsimused,

mistõttu on oluline hinnata, kas liikmesriigi õiguses ette nähtud ja käesolevas kohtuasjas kohaldatav võimalus määrata kohtunikud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) teise kolleegiumisse kohut mõistma ilma nende nõusolekuta ja tagamata kohtunikele võimalust kaevata nende määramise otsus edasi sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse menetluses, mis vastab põhiõiguste harta artiklitest 47 ja 48 tulenevatele nõuetele, ei ohusta nende kohtunike sõltumatust ja erapooletust.

- 12 Eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab analoogia alusel Euroopa Kohtu 6. oktoobri 2021. aasta otsusele W.Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine), C-487/19, EU:C:2021:798. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et kuigi Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtuniku tähtajaline määramine ilma tema nõusolekuta kohut mõistma teises selle kohtu kolleegiumis ei ole formaalselt kohtuniku üleviimine teise kohtusse või üleviimine sama kohtu teise osakonda, siis on selle tagajärjed peaaegu sama kaugeleulatuvad ja tõsised kui sellise üleviimise tagajärjed. Seda hinnangut toetab asjaolu, et kohtunik, kes määratakse tema tavapärasest kolleegiumist kohut mõistma teise Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kolleegiumisse, peab ühest küljest täies mahus edasi tegelema oma tavapärase kolleegiumi kohtuasjadega, teisest küljest aga lahendama kohtuasju kolleegiumis, millesse ta määrati. Veelgi enam – selline kohtunik seatakse järsult silmitsi hoopis teist liiki kohtuasjadega kui need, millega ta on seni tegelenud ning mille lahendamiseks ta on ette valmistatud ja pädev. Seega tähendab selline määramine kaugeleulatuvat takistust kohtuniku ülesannete täitmisel, kohtuniku suhtes sellise määramise kohaldamise riski aga on võimalik kasutada talle surve avaldamise vahendina ehk distsiplineeriva vahendina, mis võib mõjutada tema otsustuspraktika suundumusi.
- 13 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et kohtuasjade sisuline jaotus Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) üksikute kolleegiumide vahel ei ole ainult formaalne ja juhuslik jaotus, vaid selle sügavad põhjendused on selles, et riigi õigussüsteem on aluseks eri tüüpi, erinevat kvalifikatsiooni ja erinevat sisulist ettevalmistust nõudvatele kohtuasjadele. Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunikuks kandideeriv kohtunik märgib ära kolleegiumi, milles ta soovib ametisse astuda, tema kvalifikatsiooni aga kontrollitakse ametisse nimetamise menetluse käigus selles kontekstis, tagamaks, et ta vastab nõuetele, et tegeleda just selle kolleegiumi pädevusse kuuluvate kohtuasjadega. Niisuguses kontekstis on oluline ka see, et õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele standardi kohaselt saaksid isikud arvestada sellega, et riigisisese viimase astme kohtu menetluse etapis (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)) arutaks nende kohtuasja kohus, mis koosneb ainult kohtunikest, kes on sisuliselt pädevad ja ette valmistatud kõnealust liiki kohtuasjade lahendamiseks, mitte aga kohus, mis koosneb (muu hulgas) kohtunikest, kes tegelevad tavapäraselt teist liiki kohtuasjadega.